

از دواج مجدد

در رویه دادگاهها

گروه پژوهشی

انتشارات چراغ دانش

فهرست کلی

۷	معرفی دعوای ازدواج مجدد.....
۲۳	ازدواج مجدد در آرای دیوان عالی کشور.....
۹۹	ازدواج مجدد در آرای دادگاه‌ها.....
۱۶۵	ازدواج مجدد در نشستهای قضائی.....
۱۹۱	ازدواج مجدد در نظریات مشورتی.....
۲۰۵	ازدواج مجدد در قوانین و مقررات.....

فهرست جزئی

۷	معرفی دعوای ازدواج مجدد.....
۹	معرفی ازدواج مجدد.....
۱۳	مبحث اول: شرایط ازدواج مجدد.....
۲۰	مبحث دوم: تشریفات رسیدگی به دعوای ازدواج مجدد.....
۲۰	گفتار اول: صلاحیت محاکم در رسیدگی به دعوای ازدواج مجدد.....
۲۰	گفتار دوم: نحوه طرح دعوای ازدواج مجدد.....
۲۲	نمونه دادخواست تقاضای ازدواج مجدد.....
۲۳	ازدواج مجدد در آرای دیوان عالی کشور.....
۲۵	مبحث اول: آرای وحدت رویه دیوان عالی کشور.....
۲۵	۱. ازدواج مجدد با اجازه دادگاه بدون اذن زوجه.....
۳۲	مبحث دوم: آرای شعب دیوان عالی کشور.....
۳۲	۱. فرجام‌خواهی نسبت به قرار رد دادخواست تأیید شده در دادگاه تجدیدنظر.....
۳۸	۲. بقای وکالت اعطایی از سوی زوج به زوجه برای طلاق، پس از رجوع و ادامه زوجیت.....
۴۴	۳. بائن بودن طلاق ناشی از عسر و حرج زوجه.....
۵۰	۴. عدم امکان جمع بین نخله و اجرت‌المثل ایام زوجیت.....
۵۷	۵. طلاق به دلیل ازدواج مجدد زوج.....
۶۴	۶. تفاوت دعوای نفی ولد و نفی نسب.....

۶۸ درخواست طلاق زوجه به دلیل ازدواج مجدد زوج
۷۲ درخواست طلاق زوجه به دلیل ازدواج موقت زوج
۷۷ درخواست طلاق به دلیل ازدواج مجدد زوج بدون اذن دادگاه
۸۴ درخواست طلاق زوجه به دلیل ازدواج مجدد زوج
۹۳ اعتبار عقد نکاح مجدد زوجه پس از نقض حکم موت فرضی زوج
۹۹ ازدواج مجدد در آرای دادگاه‌ها
۱۰۱ مبحث اول: آراء دادگاه‌های انتظامی قضات
۱۰۱ ۱. اجازه ازدواج مجدد به علت عدم تمکین زوجه
۱۰۲ ۲. ازدواج مجدد
۱۰۴ مبحث دوم: ازدواج مجدد در آراء دادگاه‌های بدوی و تجدیدنظر
۱۰۴ ۱. وصف بنایی
۱۰۷ ۲. شرایط صدور حکم بر تجویز ازدواج مجدد
۱۰۹ ۳. استطاعت مالی زوج شرط ازدواج مجدد
۱۱۱ ۴. ازدواج مجدد به دلیل عدم تمکین زوجه
۱۱۳ ۵. ازدواج مجدد در پی نشوز زوجه
۱۱۵ ۶. اثر عدم تمکین زوجه بر جواز زوج به ازدواج مجدد
۱۱۷ ۷. لزوم استطاعت مالی برای ازدواج مجدد
۱۱۹ ۸. عدم لزوم صیغه خاص جهت انعقاد عقد نکاح و صحت عقد نکاح منعقدہ خارج از کشور
۱۲۴ ۹. واگذاری حضانت فرزند پسر به پدر در صورت ازدواج مجدد مادر
۱۲۶ ۱۰. مخفی کردن ازدواج قبلی و تدلیس در ازدواج
۱۲۸ ۱۱. تجویز ازدواج مجدد در صورت عدم تمکین زوجه
۱۳۰ ۱۲. مصادیق عسر و حرج زوجه
۱۳۳ ۱۳. شرط تجویز ازدواج مجدد
۱۳۶ ۱۴. حضانت کودک پس از هفت سالگی
۱۳۸ ۱۵. تأثیر مفارقت جسمانی در عسر و حرج زوجه
۱۴۲ ۱۶. اعتبار امر مختومه در دعوی تجویز ازدواج مجدد
۱۴۴ ۱۷. شرایط تجویز ازدواج مجدد
۱۴۸ ۱۸. رابطه اعمال حق حبس زوجه و تقاضای ازدواج مجدد زوج
۱۵۰ ۱۹. شرایط تجویز ازدواج مجدد
۱۵۳ ۲۰. تجویز ازدواج مجدد در فرض وجود حق حبس

۲۱. عدم اشتراط تمکن برای ازدواج مجدد در صورت عدم تمکین زوجه..... ۱۵۶
۲۲. وضعیت حقوقی مالکیت اقلام جهیزیه تهیه شده توسط زوج..... ۱۵۸
۲۳. دعوی تجویز ازدواج مجدد به دلیل نشوز زوجه..... ۱۶۲
- ازدواج مجدد در نشستهای قضائی..... ۱۶۵**
۱. ازدواج مجدد زوج با عدم تمکن مالی..... ۱۶۷
۲. تجدید فراش بدون اجازه زوجه..... ۱۶۸
۳. ازدواج زوج با خواهرزاده و برادرزاده همسر..... ۱۷۲
۴. ازدواج با دو خواهر..... ۱۷۵
۵. ازدواج مجدد زوج بدون رضایت زوجه و با اذن دادگاه..... ۱۷۶
۶. الزام زوج به تنظیم سند رسمی نکاح (دائم)..... ۱۷۷
۷. اخذ کل مهر و عدم تمکین..... ۱۷۸
۸. اثر تقسیط مهر در صدور حکم ازدواج مجدد..... ۱۸۰
۹. حق طلاق زن در صورت ازدواج مجدد مرد با مجوز دادگاه..... ۱۸۱
۱۰. ثبت رجوع زوج بدون اطلاع زوجه همزمان با ازدواج مجدد زوجه..... ۱۸۳
۱۱. عدم انتفای شروط ضمن عقد در صورت عدم ثبت گواهی عدم امکان سازش یا تعقیب موضوع در مهلت مقرر..... ۱۸۵
۱۲. تقاضای صدور گواهی عدم امکان سازش توسط همسر اول و دوم در صورت ازدواج زوج در زمان عده..... ۱۸۷
- ازدواج مجدد در نظریات مشورتی..... ۱۹۱**
۱. الزام به ثبت ازدواج..... ۱۹۳
۲. ثبت ازدواج مجددی که بدون اجازه دادگاه واقع شده است..... ۱۹۳
۳. وکالت در طلاق در صورت ازدواج مجدد زوج..... ۱۹۴
۴. ثبت ازدواج مجدد ایرانیان با تبعه خارجی..... ۱۹۵
۵. بقاء ازدواج زن و شوهر..... ۱۹۶
۶. تأثیر ازدواج مجدد زوج در استفاده زوجه از شروط مندرج در قباله..... ۱۹۷
۷. عدم نیاز به رضایت زوجه اول در مورد صدور گواهی ازدواج مجدد..... ۱۹۷
۸. تأثیر دائم یا موقت بودن نکاح بر طلاق..... ۱۹۸
۹. تأثیر اجازه ازدواج مجدد در وکالت طلاق..... ۲۰۰
۱۰. اجازه ازدواج مجدد و شرط ضمن عقد مبنی بر عدم انتخاب همسر دوم..... ۲۰۰
۱۱. حق درخواست طلاق از ناحیه زوجه..... ۲۰۱

۲۰۵	ازدواج مجدد در قوانین و مقررات
۲۰۷	از قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۹۱
۲۰۷	فصل اول - دادگاه خانواده
۲۱۳	فصل دوم - مراکز مشاوره خانوادگی
۲۱۴	فصل سوم - ازدواج
۲۱۶	فصل چهارم - طلاق
۲۲۲	فصل پنجم - حضانت و نگهداری اطفال و نفقه
۲۲۴	فصل ششم - حقوق وظیفه و مستمری
۲۲۵	فصل هفتم - مقررات کیفری
۲۳۰	آیین‌نامه اجرایی قانون حمایت خانواده ۱۳۹۱
۲۵۳	فصل چهارم - نحوه ملاقات والدین با طفل
۲۵۵	قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۵۳
۲۷۰	آیین‌نامه قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۵۳

فصل اول

معرفی دعوی ازدواج مجدد

معرفی ازدواج مجدد

ازدواج، اتحاد عاطفی و پیوند معنوی بین زن و مرد است و به محض انعقاد نکاح، رابطه‌ای حقوقی تحت عنوان زوجیت، بین زن و شوهر برقرار می‌گردد و بیشتر اخلاقیات است که بر رابطه زوجین سیطره دارد و خانواده باید بیش از هر چیز پایبند اصول و مبانی اخلاقی باشد. حتی در این زمینه نوشته‌اند: «در تنظیم روابط زن و شوهر اخلاق بیش از قواعد حقوق حکومت دارد، در این رابطه سخن از عواطف انسانی، عشق و صمیمیت و وفاداری است و حقوق برای حکومت کردن بر آن‌ها ناتوان است.»^۱ منتها جهت تنظیم روابط زوجین، نیاز به وضع مقررات بوده است، یکی از موضوعات مناقشه برانگیز در مقررات خانواده، «تعدد زوجات» است که همواره مورد انتقاد طرفداران حقوق بشر قرار گرفته است. یکی از مواردی که اجازه ازدواج مجدد به مرد داده می‌شود موردی است که زن ناشزه بوده و از مرد تمکین نمی‌کند^۲ و یا شرایط دیگری که بحث خواهیم نمود.

۱ کاتوزیان، ناصر، حقوق خانواده، نشر میزان، ۱۳۸۲، ص ۱۵۵.

۲ علاوه بر انتقاد نگارنده به مقنن جهت جواز ازدواج مجدد، انتقادی نیز بر سیستم آموزشی ما وارد است که افراد عموماً مهارت‌های زندگی مشترک را نمی‌آموزند و بی کیفیت بودن رابطه زوجین نیز یکی از دلایلی است که نابود کننده نهاد خانواده و برهم زننده آرامش ایشان می‌باشد و صرف نظر از تنوع طلبی مردان، یکی از دلایل بی وفایی ایشان همان بی کیفیت بودن رابطه زوجین است.

در مقررات ایران به صراحت اجازه ازدواج مجدد ذکر نشده و به طور ضمنی شروط ازدواج مجدد در قانون حمایت خانواده ذکر شده است. جالب است که قانونی که نام حمایت از خانواده را حمل می‌کند، خودش حاوی مقرراتی است که برهم زنده آرامش خانواده خواهد بود. درحالی که قوانین باید در ارتباط با امور خانواده نگاهی اخلاق‌گرا داشته باشد. همچنان که قانون‌گذار، وظیفه زن و شوهر می‌داند که با یکدیگر با مهربانی و سازش و صبوری رفتار کرده و در مورد مسائل زندگی با هم مشورت و همکاری کنند.

در مورد موضوع حقوق خانواده و روابط زوجین دو دیدگاه عمده وجود دارد که بر آنها «حقوق کامجویانه» و «حقوق عاشقانه» نام نهاده‌اند. حقوق کامجویانه، وفاداری را فقط تعهدی برای زن می‌داند، اما در حقوق عاشقانه، این تعهد از هر دو جانب لازم‌الوفا است.^۱ بنابراین داشتن چند همسر نقض وفاداری تلقی و می‌تواند آسیب‌زننده به نهاد خانواده باشد. وقتی صحبت از نهاد خانواده می‌کنیم منظور ما همسر اول نیست، بلکه بیشترین آسیب در این مورد به فرزندان وارد می‌شود.

۱ جعفری تبار، حسن، حقوق عاشقانه علیه حقوق کامجویانه، فصلنامه حقوق، دوره ۳۸، بهار ۱۳۸۷،

در فقه امامیه که مبنای قانون گذار ما می باشد امروزه نظراتی جدید می بینیم که با رعایت حقوق بشر و استحکام نهاد خانواده سازگاری بیشتری دارد. به طور نمونه در مورد مبنای اجازه ازدواج مجدد نظر آیت الله بجنوردی جالب توجه است که معتقدند: «تعدد زوجات یک بحث طولانی دارد. اساس مدرکش عمدتاً در قرآن آیه ای است که مخاطبان خاصی دارد؛ یعنی کسانی که سرپرستی ایتام را دارند. آیه این است: «وَ إِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مِمَّنِّي وَ ثَلَاثَ وَ رُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكُمْ أَذْنَىٰ أَلَّا تَعُولُوا». می گوید مبدا اموال آن ها با اموال شما مخلوط گردد، این گناه بزرگی است. بعد بلافاصله می گوید اگر خوف داشتید که نتوانید عدالت را در حفظ اموال یتیمان رعایت کنید آن وقت می توانید دو تا یا سه تا یا چهار تا زن بگیرید. آیه در این مورد ساکت است که مادر این ها را بگیرد یا خودشان را. اما در آیه دارد «وان خفتن ان لاتعدلوا» اگر خوف داشتید که نمی توانید عدالت را رعایت کنید، یکی بیشتر نمی توانید بگیرید. یعنی اگر اولی را بگیرد دومی عقدش باطل است. پس یک مطلب این است که تعدد زوجات مخصوص کسانی است که سرپرستی اموال ایتام را به عهده می گیرند و شامل کسانی که سرپرست اموال ایتام نیستند، نمی شود. مطلب دیگر در مورد «اموال» است. در آن روزگار مال عمدتاً به صورت کالا بود. کالاهایی از قبیل گندم و برنج و این طور چیزها. این کالاها احتمال مخلوط شدن داشت، اما امروز این مشکل وجود ندارد. حساب

بانکی برای طرف باز می‌کند پولش را توی حساب خودش می‌گذارد. اصلاً دیگر خوف اینکه اموالشان با هم مخلوط شود نیست. می‌خواهم عرض کنم حتی کسانی که سرپرستی اموال ایتام را بر عهده دارند هم نمی‌توانند تعدد زوجات داشته باشند. چیزی که من از آیه فهمیدم این است. لذا به نظر من این مطلب خیلی جای تأمل دارد. اینجا جایی است که انسان باید نهایت کنکاش و دقت را بکند. امید است این موضوع در حوزه‌های علمیه و مراکز پژوهشی با دقت کافی مورد تحقیق قرار گیرد.^۱ علامه طباطبایی نیز در تفسیر آیه ۳ سوره نساء در مورد شرط اجرای عدالت نوشته‌اند: «بعید نیست از این آیه بتوان استنباط کرد که اگر کسی خوف عدم اجرای عدالت دارد و در عین حال اقدام به ازدواج مجدد نماید، ازدواج دوم او باطل است زیرا در واقع اباحه تعدد زوجات در این آیه معلق بر عدم خوف اجرای عدالت شده و با خوف عدم اجرای عدالت دستور داده شده که به یکی اکتفاء نماید.»^۲

در نظام فقهی و حقوقی ایران، اصل بر تک‌همسری دانسته شده و ازدواج مجدد یک استثنای پرحاشیه بر آن است که باعث سوءاستفاده افراد نیز شده است. در اینجا ابتدا شرایط ازدواج مجدد و سپس تشریفات رسیدگی به آن مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۱. حقوق زنان دیروز، امروز، فردا در گفت و گو با آیت الله موسوی بجنوردی، قابل دسترسی در سایت مرکز دایره المعارف بزرگ اسلامی.

۲. علامه طباطبایی، سیدمحمدحسین، تفسیر المیزان، چاپ دوم، بیروت، موسسه الاعلمی للمطبوعات، ۱۳۹۱ ق، ج ۴، ص ۱۸۰.

مبحث اول: شرایط ازدواج مجدد

مطابق ماده ۱۶ قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۵۳، مرد نمی‌تواند با داشتن زن همسر دوم اختیار کند مگر در موارد زیر:

۱. رضایت همسر اول
۲. عدم قدرت همسر اول به ایفای وظایف زناشویی
۳. عدم تمکین زن از شوهر
۴. ابتلای زن به جنون یا امراض صعب‌العلاج موضوع بندهای ۵ و ۶ ماده ۸
۵. محکومیت زن وفق بند ۸ ماده ۸
۶. ابتلای زن به هرگونه اعتیاد مضر برابر بند ۹ ماده ۸
۷. ترک زندگی خانوادگی از طرف زن
۸. عقیم بودن زن
۹. غائب مفقودالاثر شدن زن برابر بند ۱۴ ماده ۸.

قبل از ورود به بحث شروط، باید متذکر شویم که منظور از ازدواج در اینجا هم ازدواج دائم و هم موقت را دربر می‌گیرد و صرفاً ازدواج دائم منظور نیست؛ زیرا اطلاق اختیار همسر دلالت دارد بر اینکه هردو ازدواج را شامل شود و اگر قرار بود ازدواج موقت از حیطه بحث خارج شود، باید ذکر می‌شد.

نکته دیگر این است که اجازه ازدواج، فقط در مورد ازدواج دوم خواهد بود و مرد با اخذ اجازه می‌تواند همسر دوم اختیار کند و اختیار ازدواج سوم و ... نخواهد داشت.

بنابراین در مقررات ایران اصل بر تک‌همسری بوده و داشتن همسر دوم و... استثنای بر این اصل تلقی می‌شود و دارای شرایطی است. این شروط در اینجا بررسی خواهند شد:

۱. رضایت همسر: چنانچه همسر اول مردی رضایت به ازدواج مجدد همسرش داشته باشد، دادگاه این اجازه را به مرد خواهد داد که ازدواج نماید و قابل توجه است که این اجازه، اجازه جهت ازدواج دوم است و نه ازدواج‌های بعدی.

نکته دیگر نیز اینکه رضایت باید آزادانه باشد و رضایت ناشی از اکراه و تهدید یا ترس قابل پذیرش نخواهد بود.

شاید در وهله اول این شرط خیلی موافق طبع همسر اول واقع شود منتها به نظر می‌رسد مصالح فرزندان در این شرط مغفول مانده است.

۲. عدم قدرت همسر اول به ایفای وظایف زناشویی: چنانچه همسر اول توانایی ایفای وظایف زناشویی را نداشته باشد به مرد اجازه ازدواج دوم داده خواهد شد. منظور از وظایف زناشویی نیز تمکین زن از شوهر می‌باشد.

مطابق قانون مدنی، زن هیچ تکلیف مالی در قبال شوهر ندارد و تنها تکلیفی که بر عهده زن نهاده شده است تکلیف به حسن معاشرت و

همکاری در امور خانواده است. منظور از این بند عدم حسن معاشرت نبوده و منظور همان تمکین است. چنانچه زنی به دلیل بیماری و غیره قادر به تمکین و ایفای وظایف قانونی نباشد، مرد اجازه ازدواج مجدد خواهد داشت.

۳. **عدم تمکین زن از شوهر:** مورد متداول در دادگاه‌ها همین مورد است. عموماً پس از گرفتن حکم الزام به تمکین و عدم تمکین زوجه، مرد می‌تواند از دادگاه تقاضای ازدواج مجدد نماید و قابل ذکر است در این مورد، زوجه حق طلاق از باب ازدواج مجدد نیز نخواهد داشت.

رأی وحدت رویه شماره ۷۱۶-۲۰/۷/۱۳۸۹ هیئت عمومی دیوان عالی کشور مقرر می‌دارد: «نظر به اینکه مطابق ماده ۱۱۰۸ قانون مدنی تمکین از زوج تکلیف قانونی زوجه است، بنابراین در صورتی که بدون مانع مشروع از ادای وظایف زوجیت امتناع و زوج این امر را در دادگاه اثبات و با اخذ اجازه از دادگاه همسر دیگری اختیار نماید، وکالت زوجه از زوج در طلاق که به حکم ماده ۱۱۱۹ قانون مدنی ضمن عقد نکاح شرط و مراتب در سند ازدواج ذیل بند «ب» شرایط ضمن عقد در ردیف ۱۲ قید گردیده، محقق و قابل اعمال نیست.»

۴. ابتلای زن به جنون یا امراض صعب‌العلاج موضوع بندهای ۵ و ۶

ماده ۸: بندهای ۵ و ۶ ماده ۸ بیماری‌های ذیل را ذکر نموده است:

«ابتلا هر یک از زوجین به امراض صعب‌العلاج به نحوی که دوام زناشویی برای طرف دیگر در مخاطره باشد و جنون هر یک از زوجین در مواردی که فسخ نکاح ممکن نباشد.»

بنابراین در صورتی که زوجه مریضی صعب‌العلاجی داشته باشد که دوام زناشویی برای طرف دیگر در مخاطره باشد و همچنین جنون زوجه در مواردی که فسخ نکاح ممکن نباشد به زوج اجازه ازدواج مجدد خواهد داد.

۵. محکومیت زن وفق بند ۸ ماده ۸: محکومیت مندرج در بند ۸ ماده ۸ عبارت است از: «محکومیت زن یا شوهر به حکم قطعی به مجازات پنج سال حبس یا بیشتر یا به جزای نقدی که بر اثر عجز از پرداخت منجر به پنج سال بازداشت شود یا به حبس و جزای نقدی که مجموعاً منتهی به پنج سال یا بیشتر حبس و بازداشت شود و حکم مجازات در حال اجرا باشد.»

بنابراین چنانچه زوجه محکوم مجازات پنج سال حبس یا بیشتر شود و یا محکوم به پرداخت جزای نقدی شود و بر اثر عجز از پرداخت منجر به پنج سال بازداشت گردد و حکم هم در حال اجرا باشد، مرد اجازه ازدواج مجدد خواهد داشت.